

Vpliv Teozofskega društva na družbeno in politično življenje Indije ter na življenje in delo Mohandasa Karamčanda Gandhija

Anton Rozman

Teozofsko društvo, Slovenija

Izvleček

O vplivu članov Teozofskega društva na družbeno in politično življenje Indije ter na življenje in delo M. K. Gandhija obstajajo obsežna literatura in številna znanstvena dela, zato pričujoči sestavek predstavlja zgolj skromen pregled tega pomembnega vpliva.

Teozofsko društvo je bilo ustanovljeno v New Yorku septembra 1875 s strani skupine uglednih spiritualistov pod vodstvom H. S. Olcotta in H. P. Blavatsky, z namenom »zbirati in razširjati znanje o zakonih, ki urejajo vesolje«, in »vzpostaviti jasno filozofijo za spiritualistično gibanje«. V svojem prvem pomembnejšem delu *Odstrta Izida* je Blavatsky predstavila idejo o »Indiji: (kot) zibelki rase« in nakažala obstoj večne »tradicije modrosti« in »varuhov« tega znanja, tj. Mahatem, s katerimi je bila v stiku.

Po objavi *Odstrte Izide* sta Olcott in Blavatsky vzpostavila stik z Dayanando Saraswatijem, vodjo indijskega reformističnega gibanja Arya Samaj, za kratek čas združila društvo s tem gibanjem in se za vedno preselila v Indijo. V svojem prvem javnem predavanju na indijskih tleh je Olcott pozval občinstvo, naj se pridruži Društvu pri duhovni, kulturni in gospodarski obnovi svoje dežele, medtem ko sta A. P. Sinnett, urednik anglo-indijskega časopisa *Pioneer*, in A. O. Hume, upokojeni javni uslužbenec, začela korespondenco z Mahatmami s posredovanjem Blavatsky, katere rezultat je bila objava Sinnettove knjige *Ezoterični budizem*, ki je prva predstavitev »teozofske filozofije« na eni strani ter vzpostavitev Indijskega nacionalnega kongresa s strani Huma na drugi.

Gandhi se je s teozofijo srečal kot mlad študent prava v Londonu, a se je zanimal tudi za hinduizem in krščanstvo ter še posebej za vegetarijanstvo. Toda šele v Južni Afriki je pridobil globlji vpogled v različne religije ter se navdušil predvsem za teozofsko idejo o bratstvu in za ezoterično krščanstvo prek del Ane Kingsford in Leva Tolstoja, in spoznal, da pot do Boga (Resnice) vodi po poti služenja in nenasilja, na podlagi katere je razvil svojo metodo političnega boja, *satjagraho* ali pasivni upor.

Prav med Gandhijevim bivanjem v Južni Afriki je Teozofsko društvo najbolj pomembno vplivalo na indijsko družbeno in politično življenje prek svoje druge predsednice, Annie Besant. Pridružila se je Indijskemu nacionalnemu kongresu, ustanovila India Home Rule, vzpostavila časopis *New India* in promovirala številne izobraževalne (Central Hindu College) in druge civilne pobude. Vendar pa je ob vrnitvi Gandhija v Indijo zavračala njegov pasivni odpor, medtem ko on, ki se je imel za teozofa in demokrata, ni simpatiziral s tajnostjo, ki jo je Društvo negovalo v okviru svoje »notranje šole«, in trdil, da je zaradi razvijanja okultnih moči Društvo »izgubilo z vida svojo osrednjo idejo – bratstvo in moralno rast človeka«.

Ključne besede: Teozofsko društvo, *satjagraha*, Resnica

Teozofsko društvo je organizacija, ki je bila ustanovljena z namenom, da bi »zbirala in širila znanje o zakonih, ki vladajo vesolju«. ¹ Septembra 1875 ga je v New Yorku, ZDA, ustanovila skupina vidnih predstavnikov svetovno razširjenega spirit(ual)ističnega gibanja. To gibanje se je začelo sredi 19. stoletja, pritegnilo je vse sloje družbe in imelo izjemno pomemben vpliv na intelektualno in versko življenje ljudi po vsem svetu. Ta vpliv je privedel do dejanskih družbenih sprememb, zato je bil spirit(ual)izem opisan kot demokratično gibanje, tesno povezano z vegetarijanstvom, z gibanji proti vivisekciji in cepljenju, proti suženjstvu, za pravice žensk in drugimi podobnimi gibanji. Ker spirit(ual)isti niso imeli nekega jasnega nauka, je bil namen glavnih ustanoviteljev Teozofskega Društva, H. P. Blavatsky in H. S. Olcott, »vzpostaviti jasno filozofijo za spirit(ual)istično gibanje«. ²

Čeprav je bil začetek Teozofskega društva obetaven, pa so javne dejavnosti društva kmalu ugasnile, vstopne pristojbine se ni več zaračunavalo in pravila društva so postala brezpredmetna, in tako je usoda društva postala odvisna izključno od H. P. Blavatsky in H. S. Olcott. Slednja sta se zato posvetila predvsem literarnemu delu, dopisovanju z zainteresirano javnostjo prek spirit(ual)ističnih revij in dnevnih časopisov ter pripravi objave prvega večjega dela H. P. Blavatsky *Odstrta Izida*.

V *Odstrti Izidi* je Blavatsky predstavila idejo o »Indiji: (kot) zibelki rase« ter spregovorila o obstoju starodavne »tradicije modrosti« in »varuhih« tega znanja, Mahatmah, s katerimi je bila v stiku. Zapisala je: »Nobeno ljudstvo na svetu še nikoli ni doseglo takšne veličine mišljenja v idealnih predstavah o božanstvu in njegovem potomcu, človeku, kot so ga dosegli sanskrtski metafiziki in teologi. [...] Življenje več generacij bi komajda zadoščalo samó za branje del, ki nam jih je Indija pustila o zgodovini, etiki (moral), poeziji, filozofiji, religiji, različnih znanostih in medicini. [...] Vsi drugi véliki narodi sveta dolgujejo Indiji, ki je najmanj raziskana in manj znana dežela kot katerakoli druga, svoje jezike, umetnost, zakonodajo in civilizacijo.« ³

Po objavi *Odstrte Izide* so bile sanje H. P. Blavatsky in H. S. Olcott, da bi se podala v Indijo, saj sta bila prepričana, da bo društvo tam našlo nov zagon. Izkoristila sta vsako priložnost, da vzpostavita povezavo z indijskimi ljudmi, na ta način pa sta stopila v stik tudi s hindujskim panditom in reformatorjem Swamijem Dayanando Saraswatijem, vodjo gibanja Arya Samaj, ki je bilo posvečeno oživljanju starodavne vedske tradicije. Prek te povezave sta si pripravila teren za odhod v Indijo in ustanovila prvo indijsko vejo društva v Mumbaju. Kmalu zatem, v začetku leta 1879, sta v Indijo tudi odpotovala. H. P. Blavatsky je takrat zapisala: »Naše društvo je bilo ustanovljeno na osnovi neposrednega namiga indijskih in tibetanskih adeptov. S prihodom v to deželo zgolj upoštevamo njihove želje«. ⁴

1 Ransom, *Short History of the Theosophical Movement*, 76.

2 Lavoie, *The Theosophical Society – The History of a Spiritualist Movement*, 14.

3 Gandhi, v: Gomes, *Isis Unveiled – A New Abridgement for Today*, 125.

4 V: Ransom, *Short History of the Theosophical Movement*, 123–125.

Mesec dni po prihodu v Indijo, marca 1979, je imel H. S. Olcott svoje prvo javno predavanje z naslovom »Teozofsko društvo in njegovi cilji«, v njem pa je dejal: »Očitno je [...], da v našem društvu obstaja prostor za *arje, brahme, prarthane* in vse druge manjše *samadže* (organizacije), ki predstavljajo napredni um Mlade Indije. Razdeljene so razmeroma nemočne, da bi kaj dosti naredile, združene bi predstavljale moč, ki bi jo bilo čutiti [...] Če naj bi se Indija prenovila, morajo biti Hindujski tisti, ki se bodo dvignili nad svoje kaste in vse druge reakcionarne vplive ter dajali dober zgled in tudi dobre nasvete. [...] Želimo si prepričati najbolj učene med domačimi učenjaki [...], da bi v angleščino prevedli najbolj dragocena dela svoje religijske in znanstvene književnosti, da bi jim lahko pomagali pri njihovi promociji v zahodnih državah. Hkrati si po najboljših močeh želimo prispevati k širjenju nesektaškega izobraževanja za domača dekleta in poročene ženske, ki jih vidimo kot temeljni kamen narodove veličine, in k uvajanju preprostih in poceni strojev, ki jih je mogoče upravljati z ročno delovno silo in ki bi povečali dohodek in blaginjo te naše posvojene države. To deželo smo si izbrali za svoj dom in čutimo željo, da bi pomagali njej in njenim ljudem na kakršenkoli možen način [...]. Tu obstaja mogočen narod, kot omrtvičen velikan, in nikogar ni, ki bi prebudil njegove speče energije. Tu razkošna narava zagotavlja neizčrpne vire, ki bi jih povezava talenta in uporabnega znanja spremenila v čudovito nacionalno bogastvo. [...] Zaman so prizadevanja državotvornosti za širjenje blagoslova izobraževanja in spodbujanja industrijskih obrti, če jim ob strani ne bodo stala domoljubna prizadevanja razsvetljene Mlade Indije. [...] Velika in vpijoča potreba sodobne Indije je znanstvena šola, ki bi bila pridružena vsakemu kolidžu in kakršne imamo v Ameriki, in bi bila v vsakem velikem centru prebivalstva, šola za tehnologijo z ustreznimi aparaturami, kjer bi najbolj inteligentne fante učili izboljšanih metod glavnih rokodelskih spretnosti. [...] Duša Arjavarte ostaja budna v spečem telesu. Njen sijaj bo spet zasijal. Njena blaginja se bo povrnila. Njeno prvotno filozofijo se bo znova raztolmačilo, tako da bosta njena religija in znanost znova učili željni svet. [...] Indijska mladina se bo otrsela svoje omrtvičenosti in postala vredna svojih vidcev. Iz vsakega porušenega templja, iz vsakega kipov polnega hodnika, vrezanega v osrčje gora, iz vsakega skrivnega samostana, v katerem varuhi Svete znanosti ohranjajo živo baklo prvotne modrosti, prihaja šepetajoči glas, ki pravi: 'Otroci, vaša mati ni mrtva, ampak le spi!'«⁵ To predavanje je bil velik uspeh in dvorana Framji Cowasji Hall v Mumbaju je bila prenapolnjena. Naredilo je velik vtis na poslušalce, tisk pa je Olcottovemu govoru nudil široko publiciteto, ki je društvu prinesla veliko priljubljenost in priliv novih indijskih članov, kar se je kazalo tudi v odpiranju številnih novih vej društva v naslednjih letih.

Človek, ki je veliko prispeval k temu začetnemu uspehu Teozofskega društva na indijskih tleh, je bil Alfred Percy Sinnett, urednik najvplivnejšega indijskega časopisa

5 Glej Olcott, H. S. *A Collection of Lectures on Theosophy and Archaic Traditions*. Madras: The Theosophical Society and its Aims, 1883.

Pioneer, ki se je ponudil, da bo javnost obveščal o poslanstvu društva. To je privedlo do tesnega prijateljstva s H. P. Blavatsky in H. S. Olcottom, ki se je razvilo zlasti med njunim obiskom v Simli, v osrčju močne anglo-indijske skupnosti poleti 1880, kjer sta jih gostila A. P. Sinnett in njegov tesen prijatelj A. O. Hume, upokojeni javni uslužbenec. Rezultat tega obiska je bila vzpostavitev korespondence med Sinnettom in Humom z enim od teozofskih adeptov, mojstrom KH. Korespondenca s Sinnettom se je začela oktobra 1880 in je trajala približno štiri leta, dokler Hume ni pridobil zadostnega znanja, ki mu je omogočilo, da predstavi filozofijo, ki je sledila starodavnim naukom, in sicer v dveh knjigah, *Okultni svet* in *Ezoterični budizem*.

Po drugi strani je Hume prek tega dopisovanja pridobil globlji vpogled v okolišči- ne indijske družbe, nevarnosti, s katerimi se je spopadala, in v potrebo po določenem političnem delu, s katerim bi se moral spoprijeti. Posledično je poskušal vplivati na politiko na dva načina. Prvič, poskušal je prepričati britanske oblasti, naj preoblikuje indijsko administracijo, da bi postala bolj odzivna na potrebe indijskih ljudi, in drugič, poskušal je promovirati vseindijsko organizacijo, ki bi odlikavala potrebe in težnje samih Indijcev.⁶ Teozofsko društvo je bilo več kot primerno okolje za to drugo področje Humovega političnega dela, saj so praktično vsi Indijci, ki so se pridružili društvu, izhajali iz zahodno izobražene elite in s celotnega podkontinenta, vključno s parsi, kristjani, sikhi, nekaterimi muslimani pa seveda tudi hindujci. Ko je Teozofsko društvo decembra 1881 začelo prirejati svoje letne konvencije, so ta srečanja članom ponudila priložnost za razpravo o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti Indije.⁷ Tako je Hume v začetku leta 1885 pomagal pri oblikovanju Bombay Presidency Association in to skupino nemudoma uporabil kot odskočno desko, na kateri bo lahko gradil svojo idejo o indijskem nacionalnem združenju. Decembra 1885 se je Indijska nacionalna unija (Indian National Union), ki je bila sklicana v Mumbaju, takoj preimenovala v Indijski nacionalni kongres,⁸ ki je postal največja in najvidnejša indijska javna organizacija, ki je odločilno vplivala na indijsko gibanje za neodvisnost.

V letu ustanovitve Indijskega nacionalnega kongresa je bil Mohandas Karam- čand Gandhi 16 let star fant, ki je obiskoval srednjo šolo in bil v skladu z običaji že poročen. Leta 1887 je končal srednjo šolo in družinski prijatelj, brahmanski duhov- nik, ga je kmalu spodbudil k razmišljanju o študiju prava v Londonu. Navdušen nad to možnostjo je moral obljubiti svoji mami in ženi, da se bo med študijem v Londonu vzdržal mesa, alkohola in žensk, saj je le na ta način dosegel njuno soglasje. Avgusta 1888 je zapustil Indijo in postal študent na Univerzitetnem kolidžu (University Col- lege) v Londonu. Ko je prišel v London, brez znanja angleškega jezika in poznavanja

6 Bevir, *Theosophy and the Origins of the Indian National Congress*, 16–17.

7 *Ibid.*, 7.

8 *Ibid.*, 16.

tamkajšnjega življenjskega sloga, je iskal vegetarijansko restavracijo, pri čemer je imel srečo in jo je kmalu našel, na njenih mizah pa pamflet z naslovom »A Plea for Vegetarianism« (»Zagovor vegetarijanstva«) Henryja Salta. Ta pamflet ga je vodil do pridružitve londonskemu vegetarijanskemu društvu, kjer je spoznal številne vegetarijanske reformatorje, kot so bili avtor pamfleta, Anna Kingsford in Edward Maitland. Prek njih je spoznal tudi ugledne teozofe, kot so bili H. P. Blavatsky, H. S. Olcott, Annie Besant, Edwin Arnold ter Keightley Bertram in Archibald, ki sta preučevala *Bhagavadgito* in jo tudi predstavila Gandhiju, knjigo, ki je pozneje postala njegova vsakdanja spremljevalka v življenju.⁹ Takrat je ideja o »univerzalnem bratstvu« že postala osrednji cilj Teozofskega društva in njegov moto »Ni religije, višje od Resnice«. Toda Gandhi je prišel v stik tudi s krščansko tradicijo, pri čemer ga je še posebej ganila *Pridiga na gori*. Zapisal je: »Moj mladi um je poskušal združiti učenje *Gite*, *Luči Azije* in *Pridige na gori*. In samoodpovedovanje je bila najvišja oblika religije, ki najbolj odzvanja v meni.«¹⁰ Londonsko obdobje je tako predstavljalo tudi njegovo uvajanje v študij religij, ki je dobil bolj otipljiv in izpopolnjen izraz med njegovim bivanjem v Južni Afriki.

Po zaključenem študiju prava leta 1891 je Gandhi zapustil London in se vrnil v Indijo ter poskusil odpreti odvetniško prakso v Mumbaju, vendar pri tem ni bil uspešen, zato se je vrnil v Radžkot, da bi se predal bolj skromnemu življenju. Leta 1893 mu je muslimanski trgovec Dada Abdullah, ki je imel veliko ladjarsko podjetje v Južni Afriki, predlagal, da postane odvetnik njegovega bratranca. Gandhi je sprejel ponudbo in z ladjo odpotoval v Južno Afriko, da bi tam ostal naslednjih enaindvajset let; tam je razvil svoje politične in verske poglede in etiko.

V začetnem obdobju bivanja v Južni Afriki je bilo zopet krščanstvo tisto, ki je »v njem ohranjalo religiozni čut«, ¹¹ zlasti prek dopisovanja z Edwardom Maitlandom in prek študija *The Perfect Way or Finding the Christ (Popolna pot ali odkrivanje Kristusa)*, knjige o ezoteričnem krščanstvu, ki jo je Maitland napisal skupaj z Anno Kingsford. Še bolj pa ga je navdušila knjiga Leva Tolstoja *The Kingdom of God is Within You (Božje kraljestvo je v vas)* in njeno neodvisno razmišljanje, globoka morala in resnicoljubnost.¹² Vendar pa je tudi teozofski vpliv ostal močan, saj je bil vsak dan v tesnih stikih z južnoafriškimi teozofi in z njimi razpravljal o verskih zadevah, predvsem o ideji bratstva, ter »kritiziral člane, če se je zdelo, da njihovo ravnanje [...] ne odseva njihovega ideala«.¹³ Nadaljeval je tudi s študijem hinduizma.

9 Gandhi, *An Autobiography. The Story of My Experiments With Truth*, 296.

10 *Ibid.*, 92.

11 *Ibid.*, 296.

12 *Ibid.*, 161.

13 *Ibid.*, 296.

Raziskovanje religij ga je vodilo do »samoizpraševanja in vzbudilo v meni navado, da poskušam v praksi uporabiti to, kar mi je bilo pri srcu«. ¹⁴ Prišel je do sklepa, da »je teozofija v teoriji hinduizem in da je hinduizem v praksi teozofija«. ¹⁵ Na tej osnovi ga je želja po samouresničitvi privedla do tega, da je sprejel služenje skupnosti kot svojo lastno religijo. Čutil je, da je Boga mogoče doseči samo prek služenja. ¹⁶ Prišel je do prepričanja, da ni drugega Boga od Resnice in da je »iskanje Resnice *summum bonum* življenja«, ¹⁷ pri čemer je osnova za iskanje te Resnice *ahimsa* (nenasilje), ¹⁸ njeno vodilno pravilo pa: »Sovraži greh in ne grešnika!«

Gandhi je zapisal: »Če želi človek videti univerzalnega in vseobsegajočega Duha Resnice iz oči v oči, mora biti sposoben ljubiti najslabše stvarjenje kot sebe samega. In človek, ki si prizadeva za to, si ne more privoščiti, da bi se izognil kateremukoli področju življenja. Zato me je moja predanost Resnici pritegnila na polje politike; in z vso ponižnostjo lahko rečem, da tisti, ki pravijo, da religija nima nobene zveze s politiko, ne vedo, kaj pomeni religija«. ¹⁹ Tako se je rodil njegov edinstveni način političnega boja, imenovan *satjagraha* (*sat* = resnica in *agraha* = trdnost) ali »predanost resnici«.

Med Gandhijevim bivanjem v Južni Afriki je Teozofsko društvo najbolj močno vplivalo na indijsko družbeno in politično življenje prek svoje druge predsednice Annie Besant. Slednja se je Teozofskemu društvu pridružila leta 1889 kot znana družbena in politična aktivistka in se leta 1893 odpravila v Indijo. Skupaj s H. S. Olcottom se je odpravila na predavateljsko turnejo po državi, na kateri je predstavljala indijsko filozofijo in izražala svojo osebno naklonjenost indijski duhovni dediščini ter s tem pridobila nadaljnjo podporo indijskih ljudi v svojem prizadevanju za prenovo države. Leta 1898 je v Benaresu (danes Varanasi) ustanovila Centralno hindujsko šolo (Central Hindu School) in kolidž, ki je pozneje postal jedro Hindujske univerze (Banaras Hindu University), nekaj let pozneje pa tudi Centralno hindujsko šolo za dekleta (Central Hindu Girls School). Obe šoli sta bili ustanovljeni po teozofskih načelih in mnogi ugledni indijski teozofi so se vključili v osebje, pri čemer je bil njihov cilj izobraziti novo vodstveno strukturo za Indijo.

Leta 1906 je Annie Besant objavila pamflet *England and India*, v katerem je predlagala določene ideje o odnosu Anglije do Indije in podrobno predstavila svoje poglede v okviru religije, izobraževanja in političnih odnosov. ²⁰ Imela je namreč enake poglede kot Mahatma Gandhi na to, da mora religiozna prenova privedi do političnih učinkov in da

14 *Ibid.*, 186.

15 *Ibid.*, 282.

16 *Ibid.*, 184.

17 *Ibid.*, 282.

18 *Ibid.*, 553.

19 *Ibid.*, 554.

20 Glej Besant, A. *England and India*. Adyar, Madras: Theosophical Publishing House, 1906.

bi morala »povezati svoje religiozno in socialno delo z bolj očitnim političnim delom«. ²¹ Vendar pa se je njun pristop bistveno razlikoval, kar je mogoče opaziti v zvezi z Ezoterično sekcijo (šolo) Teozofskega društva. To organizacijo v okviru Teozofskega društva je oblikovala že H. P. Blavatsky z namenom, da bi v njenem okviru zbrala več predanih članov za preučevanje t. i. Secret doctrine (Tajnega nauka). Po smrti H. P. Blavatsky je vodja te organizacije postala Annie Besant. Svoje poglede nanjo je predstavila leta 1906 v avgustovski številki revije *Theosophy in India* (*Teozofija v Indiji*) pod naslovom »The Blending of the Temporal and Spiritual Functions« (»Zlitje prehodnih in duhovnih funkcij«), kjer je javnosti odkrito in jasno predstavila svoje ideje v zvezi s T. D. in E. S. T. Zapisala je: »V T. D. imamo nenavadno mešanico. Ekzoterično (zunanje) društvo je povsem demokratično – pošteno je, da to v celoti priznamo. Na drugi strani imamo ezoterično telo, ki je po svoji zasnovi praktično avtokratsko [...] Obstoj tajnega organa, ki vlada zunanjemu Društvu, je spremenil pravila T. D. v farso, saj je slednje prepuščeno na milost in nemilost notranjemu [...]. Največja moč bo vedno v rokah E. S. in ne v rokah vodstva društva [...]. Vem, da je v mojih rokah precej neupravičene moči. To je tisto, zaradi česar nekateri pravijo, da E. S. T. ne bi smela obstajati [...]. Nevarnost moramo prepoznati in jo poskušati nevtralizirati.« V nadaljevanju je izpostavila, da bi se trenju med dvema vodstvoma lahko izognili z združitvijo obeh vodstev v eni osebi. ²²

Glede E. S. T. je Gandhi v intervjuju sicer dejal naslednje: »Jaz sem še vedno teozof, vendar nisem v soglasju z Gibanjem. Nisem naklonjen nobeni instituciji, ki neguje tajnost. Vsako tajno urjenje ali disciplina, kot se prakticira v notranji šoli teozofije, žali moja demokratična prepričanja. Želim, da je vse odprto in prosto dostopno vsem. Vedno sem trdno zagovarjal odstranjevanje vseh ovir med ljudstvi in razredi.« ²³

Annie Besant je v indijski politiki začela aktivno delovati oktobra in novembra 1913, ko je v Madrasu opravila niz osmih predavanj z naslovom »Wake Up, India: A Plea for Social Reform« (»Zbudi se, Indija: zagovarjanje socialne reforme«), ki so se nanašala na izobraževanje, žensko delo, industrijo ter socialna in politična vprašanja. Leto pozneje je v *Herald of the Star* (letn. 3, št. 1, 1914, str. 38) objavila članek »Social Reform in India« (»Socialna reforma v Indiji«), v katerem je zapisala, da je »na sestanku članov 'E. S.', ki je potekal v Adjarju prejšnji mesec, prišlo do odločitve, da se opravi napad na najhujše ovire, ki Indiji preprečujejo napredovanje po poti napredka, in nekateri naši bratje so se junaško odločili žrtvovati v ta namen. Sprejeli so naslednje obljube: 'Prepričani, da se najboljši interesi Indije nahajajo v njenem dvigu v urejeno svobodo pod britansko krono, v zavračanju vsakega običaja, ki preprečuje združitev vseh, ki prebivajo znotraj njenih meja, in obnovi hinduizma socialne prožnosti in bratskega čutenja, obljubljam: [...] (7)

21 V: Bevir, »History of Political Thought«, 19.

22 Glej »Some Reflections regarding the Theosophical Movement«; v: *The Theosophist*, oktober 1907, 83–84.

23 Gandhi, v: Wardall, »A Visit to Gandhi«, 1–3.

Spodbujevanje združevanje med delavci na polju duhovnega, izobraževalnega, socialnega in političnega napredka pod vodstvom Indijskega nacionalnega kongresa. Klavzula 7 je seveda odvisna od pripravljenosti Indijskega nacionalnega kongresa, da prevzame vodstvo gibanja, ki povezuje religijsko, izobraževalno in socialno reformo s politično. Če tega ne bo želel storiti, potem bo treba najti nekega človeka ali drugo organizacijo, ki bo prevzela vodilno vlogo.« Tako je pisala in prosila ugledne voditelje Indijskega nacionalnega kongresa, da bi prevzeli vodstvo v četverni kampanji za religijsko, izobraževalno, socialno in politično reformo. Toda voditelji so to zavrnilo z obrazložitvijo, da mora Kongres ostati izključno politična organizacija.²⁴ Zato je ustanovila gibanje *All-India Home Rule League* in *New India*, dnevnik, ki je bil petnajst let močan instrument za spodbujanje Home Rule in preobrazbe indijskega novinarstva. Home Rule je bila prva politična stranka v Indiji, katere glavni cilj je bila sprememba režima. Zaradi tega je bila Annie Besant junija 1917 aretirana, kar je privedlo do splošnih protestov, ki jih je Gandhi močno podprl. Britanska vlada je bila prisiljena sprejeti pomembna popuščanja in napovedala, da je končni cilj britanske vladavine indijska samouprava. Annie Besant je bila septembra osvobojena in bila za eno leto izvoljena za predsednico Indijskega nacionalnega kongresa.

Vendar pa je Annie Besant nasprotovala Gandhijevemu načrtu nesodelovanja in državljanske neposlušnosti, saj je zagovarjala ustavne metode za doseg politične reforme²⁵ s pomočjo »lojalnih izobraženih razredov«.²⁶ Ker je Indijski nacionalni kongres podprl Gandhijevo politiko, je Annie Besant postala nepriljubljena in izgubila položaj politične voditeljice,²⁷ kljub temu pa je do konca življenja nadaljevala s kampanjo za neodvisnost Indije.²⁸ Ni pa dvoma, da so organizacijske in propagandne tehnike Annie Besant preobrazile indijsko nacionalistično politiko in da je sčasoma prevladala njena vizija neodvisne Indije znotraj Commonwealtha.²⁹

Gandhi je po drugi strani priznaval potrebo po navdihnjenem vodstvu v političnem in družbenem delovanju ter vlogi majhnih skupin kot pionirjev in usmerjevalcev poti, vendar pa je tudi on ostro zavračal razlikovanje med izvoljenimi predstavniki in množicami.³⁰ »V dobro urejenih organizacijah so voditelji izvoljeni zaradi praktičnega dela in ne zaradi izjemnih zaslug. Voditelj je zgolj prvi med enakimi. Nekdo je lahko postavljen

24 Bevir, »History of Political Thought«, 45.

25 Shewan, *Annie Besant*, 16.

26 *Ibid.*, 50.

27 *Ibid.*, 17.

28 *Ibid.*, 18.

29 Leonards, »Annie Besant: The Brilliant Outsider«, 57.

30 Iyer, *The Moral and the Political Thought of Mahatma Gandhi*, 139.

na prvo mesto, vendar pa ni močnejši od najšibkejšega člana v verigi.³¹ Menil je, da množice nikakor niso tako neumne ali neinteligentne, kot si včasih predstavljamo.³² »Pogosto dojamemo stvari s svojo intuicijo, ki jih mi ne uspemo videti z našim razumom. Medtem ko množice vedo, kaj hočejo, pa pogosto ne vedo, kako izraziti svoje želje, in še manj pogosto, kako doseči, kar hočejo. Takrat pride na vrsto vodenje.«³³ Gandhi je koncept svobode utemeljil na sami naravi človeka kot avtonomnega moralnega dejavnika in hkrati trdil, da je preživetje družbe, nadaljevanje skupnosti, odvisno od dejanske svobode posameznika.³⁴ »Edino individualna svoboda je tista, ki človeku omogoči, da se do popolnosti prostovoljno preda služenju družbi. Če mu je odvzeta, postane avtomat in družba propade. Nobene družbe ni mogoče graditi na zanikanju svobode posameznika. To je v nasprotju z naravo človeka.«³⁵ Zaradi tega je nasprotoval obstoju avtokratske »notranje šole« v Teozofskem društvu, namreč njegega političnega pristopa in zavoljo katere se po njegovem »daje prevelik poudarek [...] intelektualnemu študiju in razvoju okultnih moči, zaradi česar je Društvo izgubilo z vida osrednjo idejo teozofije, bratstvo človeštva in moralno rast človeka«.³⁶

Vendar pa je Gandhi dejal tudi: »Veliko dolgujem teozofskim prijateljem, ki jih imam veliko. Karkoli lahko kritiki govorijo proti gospe Blavatsky, polkovniku Olcottu ali dr. Besant, bo njihov prispevek k človeštvu vedno visoko cenjen.«³⁷ Zatorej lahko upravičeno rečemo, da je zelo spoštoval prispevek članov Teozofskega društva k družbenemu in političnemu življenju Indije.

Literatura

- Besant, A. *England and India*. Adyar, Madras: Theosophical Publishing House, 1906.
- Bevir, M. »History of Political Thought«. V: *Opposition to the Raj: Annie Besant and the Dialectic of Empire*. Berkeley: University of California, 1998.
- Bevir, M. *Theosophy and the Origins of the Indian National Congress*. Berkeley: University of California, 2003.
- Gandhi, M. K. *Young India*, december 1921.
- Gandhi, M. K. *Harijan*, marec 1939.

31 Gandhi, *Young India*, december 1921.

32 Iyer, *The Moral and the Political Thought of Mahatma Gandhi*, 143.

33 Gandhi, *Harijan*, marec 1939.

34 Iyer, *The Moral and the Political Thought of Mahatma Gandhi*, 351.

35 Gandhi, *Harijan*, junij 1942.

36 Gandhi, *Harijan*, januar 1948.

37 Prabhu, *This Was Bapu*, 13.

- Gandhi, M. K. *An Autobiography. The Story of My Experiments With Truth*. Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1940.
- Gandhi, M. K. *Harijan*, junij 1942.
- Gandhi, M. K. *Harijan*, januar 1948.
- Gomes, M. *Isis Unveiled – A New Abridgement for Today*. Wheaton, Illinois: Quest Books, 1997.
- Iyer, R. N. *The Moral and the Political Thought of Mahatma Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 1973.
- Lavoie, J. D. *The Theosophical Society – The History of a Spiritualist Movement*. Boca Raton: Brown-Walker Press, 2012.
- Leonards, M. »Annie Besant: The Brilliant Outsider«. V: *Journal of History*, 2 (1991).
- Olcott, H. S. *A Collection of Lectures on Theosophy and Archaic Traditions*. Madras: The Theosophical Society and Its Aims, 1883.
- Prabhu, R. K. *This Was Bapu*. Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1954.
- Ransom, J. *Short History of the Theosophical Movement. Bylaws of the Theosophical Society, 1878*. Madras: Theosophical Publishing House Adyar, 1938.
- Shewan, M. A. *Annie Besant*. Ur. Saud Akhtar in R. K. Singh. Mumbai: Himalaya Publishing House, 2015.
- The Theosophist*, »Some Reflections regarding the Theosophical Movement«, oktober 1907.
- Wardall, M. »A Visit to Gandhi«. V: *The Messenger*, 14 (1) (1926), 1–3.

Anton Rozman

Anton Rozman je samostojni raziskovalec ezoteričnih tokov, zlasti teozofskega gibanja, v Sloveniji in v svetu. Je član Teozofskega društva od leta 1992, član Centra teozofskih študij v Cervignanu v Italiji in urednik teozofske spletne strani »Teozofija v Sloveniji«. Je prevajalec številnih teozofskih knjig in člankov. Med letoma 2009 in 2014 je bil sourednik teozofske spletne revije *Theosophy Forward*, odgovoren za elektronske publikacije. V letu 2014 je uredil arhivsko dokumentacijo, povezano z zgodovino Teozofskega gibanja v Jugoslaviji in Sloveniji, in jo predal Pokrajinskemu arhivu v Kopru, nahaja pa se v fondu SI PAK KP 916 – tudi v elektronski obliki – in je dostopna zainteresiranim raziskovalcem. V zadnjih letih se kot član raziskovalne skupine ukvarja predvsem s preučevanjem življenja in dela Adelme von Vay, svetovno znane spiritistke, ki je živel v Slovenskih Konjicah med letoma 1870 in 1925.